

PLAN DIGITALIZACIJE

Gradska knjižnica Marka Marulića Split

Split, 2026.

1. Uvodni dio

Gradska knjižnica Marka Marulića Split jedna je od najvećih i najstarijih narodnih knjižnica u Republici Hrvatskoj. Djeluje kao matična knjižnica za područje Splitsko-dalmatinske županije te u svom sastavu broji središnju knjižnicu i mrežu ogranaka koji pokrivaju grad Split i šire područje.

U skladu s odredbama Zakona o knjižnicama i knjižničnoj djelatnosti (NN 17/19, 98/19, 114/22, 36/24), kojim je digitalizacija knjižnične građe utvrđena kao redovna knjižnična djelatnost (čl. 6), te u skladu s Planom digitalizacije građe u javnim knjižnicama Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (NSK), GKMM donosi ovaj Plan digitalizacije građe.

Plan se temelji na sljedećim propisima i dokumentima:

- Zakon o knjižnicama i knjižničnoj djelatnosti (NN 17/19, 98/19, 114/22, 36/24)
- Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima (NN 111/21)
- Standard za digitalne knjižnice (NN 103/21)
- Pravilnik o zaštiti, reviziji i otpisu knjižnične građe (NN 27/23)
- Plan digitalizacije građe u javnim knjižnicama (NSK, 2025.)
- Smjernice za digitalizaciju kulturne baštine Ministarstva kulture i medija (2020., 2023.)
- Odluka o prioritetima za digitalizaciju kulturne baštine u sklopu Projekta e-Kultura - Digitalizacija kulturne baštine (2023.)

Plan digitalizacije dostavlja se Centru za razvoj Hrvatske digitalne knjižnice pri Hrvatskom zavodu za knjižničarstvo NSK te se objavljuje na mrežnim stranicama

knjižnice. Uz Plan, GKMM dostavlja NSK popis građe planirane za digitalizaciju u sljedećoj godini.

2. O digitalnoj zbirci

GKMM s digitalizacijom vrijedne baštinske građe sustavno radi od 2009. godine. U tom je razdoblju digitalizirano oko 3.500 jedinica raznovrsne građe iz Zavičajne zbirke Spalatina. Zahvaljujući tome, GKMM je prepoznat u stručnoj zajednici kao aktivan sudionik digitalizacije kulturne baštine, a rezultati rada redovito se predstavljaju na stručnim skupovima, u publikacijama i putem medija.

Uz digitaliziranu baštinsku građu, u digitalnoj zbirci GKMM-a nalaze se i jedinice nastale izvorno u digitalnom obliku koje su kao takve uvrštene u fond. Sva digitalizirana građa dostupna je korisnicima putem mrežnih stranica knjižnice i digitalnog repozitorija, a u samoj Zavičajnoj zbirci osiguran je i lokalni pristup na posebnom računalu za pregledavanje digitaliziranih sadržaja.

Ključna zbirka koja čini osnovu programa digitalizacije je Zavičajna zbirka Spalatina koja obuhvaća građu o Splitu i Dalmaciji: knjige, serijske publikacije, sitni tisak, fotografije, rukopise i drugu građu vezanu uz povijest, kulturu i svakodnevni život dalmatinskog prostora. Knjižnica ju je dijelom baštinila iz fondova brojnih splitskih knjižnica, čitaonica i privatnih zbirki, što joj daje iznimnu jedinstvenost i reprezentativnost.

Zbog fizičke ograničenosti analognog medija, ograničenosti na jedan primjerak pojedinih naslova te osjetljivosti stare i rijetke građe, dostupnost zbirke korisnicima bila je do sada znatno ograničena. Digitalizacija Spalatine u osnovi mijenja način korištenja zavičajne baštine - digitalnim preslikama moguće je pristupiti bez vremenskog i prostornog ograničenja, a zahvaljujući OCR obradi cjelokupan tekstualni sadržaj postaje pretraživljiv, uključujući mogućnost korištenja od strane slijepih i slabovidnih osoba uz odgovarajući softver.

3. Cilj digitalizacije

Digitalizacija građe u GKMM-u provodi se s nekoliko međusobno isprepletenih ciljeva:

Zaštita izvornika

Digitalizacijom se posredno ostvaruje zaštita građe jer se osiguravanjem pristupa digitalnim preslikama smanjuje korištenje izvornika. To je osobito važno za fizički ugroženu građu poput starih novina tiskanih na kiselom papiru, rukopisa i starih knjiga čije oštećenje ubrzava učestalo rukovanje. Izvornici se nakon digitalizacije pohranjuju u kontroliranim uvjetima te se više ne daju na izravno korištenje korisnicima.

Poboljšanje dostupnosti građe

Javna objava digitalnih preslika demokratizira pristup zavičajnoj baštini - korisnici joj mogu pristupiti bez obzira na lokaciju, radno vrijeme ili broj istovremenih korisnika (priroda digitalnog zapisa ne poznaje ograničenje u broju kopija). Digitalizacija izravno odgovara na dokumentiranu potrebu korisnika: lakšu

dostupnost, mogućnost pretraživanja po ključnim riječima i predmetnicama te mrežni pristup bez posredovanja osoblja knjižnice.

Izgradnja digitalne zbirke i novi proizvodi i usluge

Digitalizacijom se stvaraju pretpostavke za izgradnju osmišljene digitalne zbirke koja može biti temelj za virtualne izložbe, tematske portale, obrazovne sadržaje i promotivne aktivnosti (književne večeri, predavanja, promocije). Digitalne preslike mogu se objediniti s preslikama građe iz srodnih ustanova (NSK, arhivi, muzeji), čime se postiže cjelovitija digitalna slika kulturne i povijesne baštine splitskog i dalmatinskog prostora.

Međuinstitucionalno umrežavanje

Digitalizacija otvara mogućnosti suradnje s arhivima, muzejima i srodnim knjižnicama radi digitalne rekonstrukcije razjedinjenih zbirki i zajedničke izgradnje tematskih digitalnih cjelina. GKMM posjeduje građu koju su u fondove knjižnice uložile brojne privatne zbirke i ustanove, što znači da digitalizacija ujedno čuva tragove kulturne memorije splitske građanske zajednice.

4. Odabir građe za digitalizaciju

Odabir građe provodi se u skladu s prioritetima definiranim Planom digitalizacije građe u javnim knjižnicama NSK, Odlukom o prioritetima za digitalizaciju kulturne baštine (MKM, 2023.) i Smjernicama za digitalizaciju kulturne baštine (MKM, 2020., 2023.).

Prioritetna građa

Sukladno nacionalnim prioritetima, GKMM daje prednost sljedećim kategorijama:

- Zavičajna zbirka Spalatina
- Fizički ugrožena građa - oštećeni primjerci, građa u restauraciji, građa na zastarjelim medijima
- Građa koja NSK ne posjeduje u svom fondu

Dodatni kriteriji odabira

Uz prioritete zaštite, pri odabiru građe uzimaju se u obzir:

- Učestalost korištenja - često korištena građa kojoj digitalizacija smanjuje oštećivanje izvornika
- Dugoročna relevantnost - građa koja će i u budućnosti biti zanimljiva istraživačima i javnosti
- Građa koja bi u digitalnom obliku dobila na vrijednosti ili bila dostupnija široj korisničkoj zajednici
- Nedovoljno korištena građa zbog neinformiranosti korisnika o njezinu postojanju u fondu
- Novonabavljena građa iznimne kulturne važnosti o kojoj se želi obavijestiti javnost
- Građe iz privatnih zbirki građana

Preduvjeti za odabir

Prije uvrštavanja građe u plan digitalizacije potrebno je:

- Provjeriti je li građa već digitalizirana u NSK ili drugoj knjižnici u Hrvatskoj
- Za zavičajnu građu - uskladiti prijedlog s ostalim knjižnicama na županijskoj razini
- Provjeriti postoji li katalogizacijski zapis u knjižnično-informacijskom sustavu (nekatalogizirana građa ne ulazi u postupak digitalizacije)
- Razriješiti autorskopravni status građe i po potrebi pribaviti pisano odobrenje nositelja prava za digitalizaciju i javnu objavu

5. Provedba digitalizacije

Načini provedbe

Digitalizacija u GKMM-u provodi se na sljedeće načine:

- Vlastita oprema - GKMM je tehnički i stručno osposobljen za samostalno izvođenje digitalizacije standardne građe, uz obvezno pridržavanje Smjernica za digitalizaciju kulturne baštine MKM-a
- Angažman specijaliziranog vanjskog suradnika - za iznimno osjetljivu i staru građu koja zahtijeva posebnu pažnju pri rukovanju i specifičnu opremu; u dosadašnjim projektima koristila se usluga tvrtke ArhivPRO iz Koprivnice koja provodi digitalizaciju prema međunarodnim standardima i preporukama MKM-a
- Partnerski i projektno financirani programi - u okviru sredstava MKM-a, europskih fondova i međunarodne suradnje

Tijek provedbe

Svaki ciklus digitalizacije obuhvaća sljedeće faze:

- Analiza potreba - definiranje tematskih cjelina, tehničkih specifikacija i specifikacija metapodataka
- Odabir građe - detaljna analiza fonda prema utvrđenim kriterijima i smjernicama
- Priprema za snimanje - pregled stanja građe, konzervatorska procjena, eventualna prethodna intervencija zaštite, probno snimanje
- Snimanje - digitalizacija analognih izvornika na odgovarajućoj opremi
- Obrada - digitalna obrada (uključujući OCR za tekstualnu građu), izrada metapodataka, priprema korisničkih kopija
- Pohrana - sigurna pohrana arhivskih i korisničkih kopija (v. poglavlje 6)
- Objava - povezivanje katalogizacijskih zapisa u sustavu Zaki s digitalnim preslikama, javna objava i promocija
- Praćenje kakvoće - kontinuirano praćenje kvalitete isporuka u svim fazama prema smjernicama MKM-a

Tehnički standardi

Digitalizacija se provodi u skladu sa Smjernicama za digitalizaciju kulturne baštine MKM-a (2020., 2023.). Arhivske preslike (master kopije) izrađuju se u formatu TIFF bez sažimanja. Za javnu objavu i korištenje izrađuju se izvedene preslike u formatu JPEG ili PDF odgovarajuće razlučivosti. Za tekstualnu građu provodi se OCR obrada kojom se cjelokupan sadržaj čini pretraživim. Za svaku digitaliziranu jedinicu izrađuju se opisni, strukturalni i administrativni metapodaci.

Kadrovski resursi

Za koordinaciju i provedbu digitalizacije zadužen je Odjel za informatizaciju i digitalizaciju GKMM-a, koji koordinira suradnju s vanjskim izvođačima, odabir i pripremu građe, obradu i objavu. Stručni tim za digitalizaciju čine koordinator/ica projekta, djelatnici za odabir i pripremu građe, uredništvo i tehničko uredništvo. Godišnji plan digitalizacije usklađuje se s raspoloživim kadrovskim i tehničkim kapacitetima.

6. Pohrana i objava građe

Pohrana digitalnih preslika

Sve digitalne preslike pohranjuju se lokalno u prostorima knjižnice. Razlikuju se dvije razine pohrane:

- Arhivske preslike (master kopije, format TIFF) - pohranjuju se kao digitalni izvornici i ne podliježu naknadnim izmjenama; njima se ne pristupa u svakodnevnom korištenju
- Korisničke kopije - pohranjuju se na serveru koji osigurava mrežni pristup korisnicima, kao i lokalno u knjižnici na računalu za pregledavanje u Zavičajnoj zbirci

U skladu sa zakonskim obvezama, GKMM dostavlja NSK digitalne preslike kao obvezni primjerak. Preslike se time trajno čuvaju i u sustavima Hrvatske digitalne knjižnice.

Javna objava

Digitalizirane preslike javno se objavljuju putem mrežnih stranica GKMM-a i digitalnog repozitorija elektroničke građe, specijalizirane portale, baze podataka i internetske tražilice. Uz svaku objavljenu digitalnu presliku navodi se odgovarajuća licenca korištenja. Digitalne preslike građe koja je javno dobro objavljuju se pod otvorenim licencama. Za građu zaštićenu autorskim i srodnim pravima uvjeti korištenja definiraju se u skladu s dobivenim odobrenjima.

Metapodaci i pretraživanje

Za svaku digitaliziranu jedinicu izrađuju se metapodaci koji se unose u knjižnično-informacijski sustav Zaki. Katalogizacijski zapisi u Zakiju povezuju se s digitalnim preslikama i time se korisnicima osigurava pretraživljiv i dostupan prikaz digitalne zbirke. Metapodaci se dostavljaju NSK za zajednički sustav HDK-a, uz trajne identifikatore (URN:NBN).